

**Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради**

Анна Зарицька, Оксана Сметана

**ТЕХНОЛОГІЯ ВОКАЛЬНОЇ
ІМПРОВІЗАЦІЇ**

Методичні рекомендації

Луцьк 2023

УДК 784:781.65(083.13)

З 34

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
(протокол №5 від 20 січня 2023 року)*

Рецензенти:

Регуліч І. В. – кандидат мистецтвознавства, завідувач кафедри диригентсько-хорових дисциплін та постановки голосу Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради.

Гонтар О. С. – заслужений артист України, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва Волинського національного університету імені Лесі Українки.

З 34 Зарицька А., Сметана О. Технологія вокальної імпровізації [Електронне видання]: *методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти.* Луцьк : КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, 33 с.

Навчальне видання містить теоретичні та практичні завдання, які є основою для розвитку навичок вокальної імпровізації на початковому етапі. В методичних рекомендаціях висвітлюються основні поняття, форми та методи роботи під час вивчення вибіркового освітнього компонента «Основи вокальної імпровізації».

Рекомендовано здобувачам освіти та викладачам мистецьких навчальних закладів.

УДК 784:781.65(083.13)

© Зарицька А. А., Сметана О. П., 2023
© КЗВО «Луцький педагогічний коледж» ВОР, 2023

ВСТУП

Сучасні тенденції розвитку музично-педагогічної освіти спрямовані на пошук нових технологій навчання, які зорієнтовані на підготовку висококваліфікованого фахівця, здатного на високому рівні здійснювати свою професійну діяльність, бути конкурентним на ринку праці. Навички вокальної імпровізації є важливою складовою творчості майбутнього бакалавра музичного мистецтва, сприятимуть становленню його особистості як творчого суб'єкта. Актуальним стає питання освоєння здобувачами освіти різноманітних естрадно-джазових жанрів та стилів, необхідних для формування навичок імпровізації.

Формування імпровізаційних навичок та імпровізаційного мислення, розвиток умінь реалізовувати музичний матеріал під час співу є важливою складовою професійної компетентності майбутнього бакалавра музичного мистецтва.

У методичних рекомендаціях «Технологія вокальної імпровізації» розглянуті теоретичні та практичні аспекти щодо розвитку навичок вокально-імпровізаційної майстерності. Дане видання є методичним інструментарієм вибіркового освітнього компонента «Основи вокальної імпровізації» за освітнім ступенем бакалавр.

Важливе значення в організації викладання вибіркового освітнього компонента «Основи вокальної імпровізації» набуває практично-творча, нестандартна креативно-продуктивна, індивідуальна студентська діяльність, яка ґрунтується на успішності і естетичній насолоді.

Здобувач освіти повинен навчитись визначати головне в творчому процесі, розвивати власну емоційно-вольову сферу, художнє мислення, індивідуально-інтерпретаційний досвід, створити акме-носія художньо-естетичних смаків.

ПОНЯТТЯ ІМПРОВІЗАЦІЇ У ВОКАЛЬНОМУ ВИКОНАВСТВІ

Імпровізація – це метод творчості, що передбачає створення художнього твору експромтом в процесі його виконання. У розумінні більшості людей імпровізація це обов'язковий елемент джазу, і музиканти іноді говорять «джаз», при цьому маючи на увазі імпровізацію. Імпровізація - це одночасне створення і виконання музичної композиції без передчасної підготовки, спонтанний музичний вислів, що має миттєву реалізацію музичної думки і відрізняється різноманіттям форм прояву.

Імпровізація (Improvisation – від лат. improvisus – непередбачений, несподіваний, раптовий). Свідомість виконавця-імпровізатора міцно пов'язана зі структурою «тема – імпровізація», спорідненої європейської форми «тема – варіація». Тому навіть в найпростіших своїх проявах вміння імпровізувати не є тільки «вільним фантазуванням».

Імпровізація – це процес виключно індивідуальний, вільний, в якому вирішальні фрази належать почуттям, інтуїції, волі, вірі, мрії, але при цьому важливу роль відіграє відчуття гармонії. Раціональна сторона імпровізації у кожного складається своєрідно, відповідаючи особливостям його індивідуальності.

Імпровізація – це стимул для творчої діяльності. Імпровізація народжує живу уяву, відкриває таємну сутність людини, де ховаються непізнані таємниці. Отож, імпровізація і творчий початок в людині – це завжди прагнення вперед, до кращого, до прогресу, до досконалості та, звичайно, до прекрасного.

Імпровізація як вид творчої діяльності бере свій початок з давніх часів та об'єднує у собі два невід'ємних елемента: виконавську та творчу діяльність. До середини XIX століття музикантом була людина, яка писала музику і виконувала її. Ці дві діяльності були нерозривними у свідомості людини. Зазвичай імпровізація протиставляється музичному твору, однак вона має загальну природу і являє собою процес усвідомлення і конкретного інтонаційного втілення в музичному тексті композиційної

моделі. Від композиторської діяльності процес імпровізації відрізняється часом виконання. Тобто, музикант-імпровізатор – це та людина, яка складає музику миттєво на очах у публіки. Такий виконавець потребує високого рівня композиторської та виконавської майстерності.

В навчанні імпровізації виникає потреба в створенні деяких основних правил, які вокаліст може взяти за основу і відштовхнутися в своїх імпровізаціях від них, в разі якщо не виходить знайти швидке рішення, яке було присутнє в блюзі. І тут грає роль сама музична форма, яку заздалегідь обговорюють, що дозволяє внести деякі обмеження в імпровізацію, яка виступає в ролі організації та підтримки музиканта-імпровізатора.

Питання імпровізації з філософської точки зору трактується, як музична композиція, яка створюється тут і зараз, є найбільш адекватним варіантом буття чи творіння, що є наближеним до істини.

Тому, ми можемо пояснити причину великої кількості напрямків в сучасній естрадній музиці: світ змінюється в умовах імпровізації, коли творці дозволяють собі висловлюватися по-новому. Справжня імпровізація, яка народжується миттєво, створює такі умови, при яких немає часу обмірковувати та прикрашати те, що уже звучить. З іншого боку, ця істина не може завжди містити в собі ланки естетичної краси, насолоди слуху. Тому одним з найважливіших аспектів є вивчення основних моделей, які дозволяють продемонструвати гармонійне і перевірене часом поєднання нот, і на їх основі – свої справжні, «невпорядковані» музичні думки. Проаналізувавши музичні твори в історичному ракурсі, можна зробити висновок, що авангард найбільш наближений до істини, до сучасності, але він не завжди зрозумілий і прийнятний для сприйняття слухачами. Можна припустити, що в цьому жанрі занадто багато істини і сприйняти її може тільки найбільш піднесена і усвідомлена публіка. З іншого боку, певну характерну модель може створити будь-яка імпровізація.

Імпровізація повинна бути присутньою в майстерності соліста (техніці, звуці, фразуванні, нюансах). Основним завданням в джазовій імпровізації є її відмінність від мелодії, побудова через акордово-гармонійну структуру. Тому, при роботі над музичним твором необхідно вивчити основну мелодію, а потім відпрацьовувати імпровізаційні переходи від мелодії до акордових співзвуч. Така імпровізація називається варіативною і за своєю природою вона близька до імпровізації в фольклорі.

Поділ імпровізації за видами:

- 1) непередготовлена (в момент виконання) і передготовлена (створюється до втілення, може бути записана в нотах);
- 2) колективна і сольна;
- 3) обмежена і вільна (фрі-джаз).

Види вокальної імпровізації за змістом:

- 1) стилеві відмінності (боп, свінг, боса, соул, біт бокс і реп та ін.);
- 2) вокалізація як наслідування інструменту.

За типом мислення імпровізація поділяється на вокальну (діатонічну) та інструментальну (використання широких інтервалів, гармонійне мислення). Яскравим прикладом є сольні партії Елли Фітцджеральд та соло Сари Вон на джазовий стандарт «Lullaby of birdland», де Елла демонструє свінгове вокальне мислення, а Сара Вон – бопівську артикуляцію та інструментальне мислення. Коли один з музикантів-інструменталістів спробував зняти вокальну імпровізацію Елли Фітцджеральд і зіграти її інструментально, стало очевидно, що такий тип викладу не може звучати краще, ніж у вокальній інтерпретації. Е. Фітцджеральд в своїй імпровізації оспівує прості акорди на основі кантрі-пентатоніки, використовує ввідні тони. Інструментальне мислення можна розглянути на прикладі тієї ж пісні у виконанні Сари Вон, в своїй імпровізації вона опирається у мелодійній лінії на гармонію з

альтерованими ступенями, тритоновими замінами, використовує широкі інтервали, які також вказують на інструментальний тип мислення.

Імпровізація поєднує закономірності стилю виконання та ступеню володіння відповідними засобами музичної виразності джазового мистецтва.

Шевченко А. зазначає, що джазовий вокал визначається індивідуальними якостями учня: манера виконання – володіння особливою вокальною позицією, якій притаманні глибина звучання й рухливість голосу; характерні вокальні тембри – специфічні забарвлення музичного звуку; джазове фразування – художньо осмислене виділення фраз під час виконання музичних творів¹.

В естрадно-джазовій музиці призначення вокальної імпровізації полягає у тому, щоб зробити потужну кульмінацію. Витоки цього феномену приховані в народній музиці, що вводить в стан трансу як виконавців, так і слухачів, особливо яскраво це можна простежити у фольклорі афроамериканців. В джазі, рок та популярній музиці в створенні цього стану важливу роль відіграє також ритм.

Таким чином, яскраво можна простежити різницю в підходах до імпровізації в залежності від часу виконання на публіці, за смисловим підходом до неї. Особливу роль в вокальній імпровізації має освіта, креативність, музичне мислення і розуміння смислової функціональності предметної області.

¹ Шевченко А.С. Методичні особливості опанування імпровізації на уроках джазового вокалу. Актуальні питання мистецької освіти та виховання, 2016. Вип. 1 (7). С. 231-239. URL:http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/4080/1/Shevchenko_Metodychni%20osoblyvosti%20opanuvannia%20improvizatsii.pdf

ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ В ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД ВОКАЛЬНОЮ ІМПРОВІЗАЦІЄЮ

Принцип – вихідне положення будь-якої теорії, вчення, наукового дослідження, світогляду людини. У навчальній діяльності принцип розглядаємо, як систему вихідних, основних дидактичних вимог, установок, що забезпечує ефективність освітнього процесу.

У дослідженнях академіка С. Гончаренка зазначається, що «вітчизняна педагогічна наука розкриває систему дидактичних принципів, виходячи з наукового розуміння суті виховання й навчання. Ця система ґрунтується на принципах: зв'язку змісту й методів навчання з національною культурою і традиціями; виховуючого характеру навчання, науковості, систематичності, наступності, свідомості й активності учнів, наочності, доступності, індивідуалізації процесу навчання, уважного вивчення інтересів, здібностей, нахилів кожного учня»².

У вокальній педагогіці, зокрема в роботі над вокальною імпровізацією, використовуються такі педагогічні принципи:

- 1) принцип єдності художнього і технічного розвитку;
- 2) принцип обліку індивідуальних особливостей вокаліста;
- 3) принцип поступовості і послідовності (від простого до складного);
- 4) принцип систематичності;
- 5) принцип зв'язку з практикою.

Методи, що використовуються в навчальному процесі, поділяються на такі групи:

- 1) пояснювально-ілюстративний метод передбачає словесне пояснення, власний показ фрагментів вокальної імпровізації;
- 2) метод аналізу вокальних творів, що полягає в зіставленні

² Гончаренко, С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997, 366 с.

різних аранжувань, порівнянні їх імпровізаційних частин, аналізу соло видатних майстрів джазу, аналізу форм музичного твору і гармонійної сітки. Усе це призводить до формування у учнів початкових навичок в джазовій імпровізації;

3) емоційно-смісловий метод був спрямований на розвиток у учнів вміння вдумливо, глибоко проникати в суть явищ, що вивчаються, порівнювати, зіставляти, давати оцінку, аналізувати музичний твір. При цьому паралельно у студентів розвивається слухова увага, їх фантазія, вміння оперувати музичними знаннями та уявленнями. Застосування в завданнях емоційно-змістовного аналізу позитивно впливає на процес формування музичних смаків, оскільки вчить відчувати процес виведення науково-обґрунтованого положення;

4) фонетичний метод, що обумовлюється зосередженням уваги мовний досвід, співвідношення артикуляційного апарату та звучання голосу;

5) асоціативний метод пов'язаний з психічною діяльністю. Асоціація розглядається як самостійний психічний процес, тісно пов'язаний з іншими або що є їх механізмом. Саме у цьому виді цей процес усвідомлюється в практиці музичної освіти.

6) дослідницько-пошуковий метод впливає на розвиток творчого та емоційного відгуку студентів на музику. Студенти вчать розуміти проблему, шукати шляхи її вирішення.

Розвиток уяви здобувача освіти – це той компонент в освітньому процесі, який дозволяє сформувати творчу особистість. Уява – це здатність мислити про вигадані об'єкти. Тобто це основа, яка дозволяє вокалісту імпровізувати під час співу. Імпровізація вимагає особливого рівня усвідомленості і досить швидкої реакції мозку і в той же час, ця робота повинна бути синхронізована: ще звучить попередня фраза, а музикант-імпровізатор вже має знати, що буде звучати далі.

Тому педагог, який навчає імпровізації, має знати як функціонально

працює мозок під час створення імпровізацій і використовувати ті педагогічні методи і принципи, які можуть сприяти гармонійному розвитку здобувачів освіти.

В імпровізації, як і в творчості в цілому, не обійтися без інтуїції, розвиненої уяви та емоційного інтелекту.

Навчання у форматі вокальної імпровізації підвищує можливості розкрити і розвинути творчий потенціал молодих музикантів, сформувати у них здатність генерувати оригінальні художньо-інтерпретаційні рішення та виховати відчуття свободи виконавського вибору. Естрадно-джазове музикування є потужним засобом удосконалення особистості.

Виконавська інтерпретація сучасних вокальних творів є важливою складовою під час формування навичок імпровізації, важливе значення набуває також методика аналізу кавер-версій відомих творів та її місце в роботі з майбутніми артистами-вокалістами.

Кавер-версія – це авторська музична композиція у виконанні іншого музиканта чи колективу, яка є переосмисленням оригінального музичного матеріалу. Саме у виконанні каверів естрадний виконавець не обмежений нотним текстом і вказівками композитора, тому у певному сенсі сам співак є автором. Оскільки в процесі виконання задум і його втілення здійснюються одноразово, очевидно, що він визначається безпосередньо самим творчим процесом. Нерідко саме кавер-версія стає більш популярною, аніж оригінал, тобто виконавець інтерпретує твір по своєму, особливо це стосується джазових творів, у яких завжди є місце для творчості – це інструментальне соло, але можна з легкістю замінити на вокальне, навіть у техніці «скет».

На заняттях з вокалу та вокальної імпровізації, бажано використовувати блоки знань з дисциплін «Історія та теорія вокального виконавства», «Вікова психологія», «Охорона голосу», «Сценічна майстерність», галузей наук про фізіологію та загальну психологію людини, а також базові знання з фоніатрії.

В процесі занять з вокальної імпровізації створюються сценічні образи вокальних номерів, відбувається робота над виразним й точним трактуванням та донесенням тексту тощо. І тут на допомогу потрібні такі дисципліни як «Сценічна майстерність», «Сценічний рух», «Сценічна мова», «Майстерність актора» і це надзвичайно важливо в процесі фахової підготовки майбутніх артистів-вокалістів. Вокальні концерти, конкурси та фестивалі на учнівській сцені за участю учнів є невід'ємною практичною складовою фахової підготовки майбутніх артистів-вокалістів.

Важливо уявити собі величезну роль практичного навчання, за допомогою якого ми можемо успішно розвивати потенційні можливості музичного мислення учнів у наданих їм природою межах. Це буде мислення у процесі пошуку необхідних звуко-рухових почуттів для створення музичного образу вокальними засобами. Цей особливий вокальний засіб мислення проявляється у тільки йому властивому засобі координації рухів та співочого апарату згідно з переживанням змісту музичного твору.

Формування практичних рухових та вокальних навичок відіграє велику, якщо не провідну роль у процесі навчання, адже артист-вокаліст має не тільки досконало володіти власним голосом, але й і ритмічно рухатися на сцені, створюючи цілісний художній образ вокального твору та передаючи не тільки голосом, а й пластикою тіла характер виконуваного твору.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що до основних принципів можна також віднести принцип міждисциплінарних зв'язків, зокрема на заняттях вокальної імпровізації.

МАНЕРИ ІНТОНУВАННЯ У ДЖАЗОВОМУ ВИКОНАВСТВІ.

СКЕТ ІМПРОВІЗАЦІЯ

Скет – вид вокального джазового мистецтва, складова мелодико-ритмічна імпровізація джазового вокаліста.

Скет (англ. scat singing) — вокальний джазовий стиль, що характеризується імпровізованими непослідовними складами, котрі співаються під імпровізовану мелодію, як правило, під акомпанемент. Цей стиль подібний до джазових вокалізацій (vocalese), де голос співає мелодію, зазвичай грану на інструментах, але з додаванням слів³.

Скет зародився в Західній Африці, в процесі виконання звуку інструментів імітувались голосом, ритмічні структури підкреслювались зміною складів голосом. У певний час стає популярним серед джазових співаків США, які вдало імітували своїм голосом звуки джазових інструментів.

Засновниками скет-імпровізації є яскраві виконавці джазу, котрі першими почали застосовувати у власній творчості означений прийом: Луї Армстронг, Елла Фіцджеральд, Сара Воен та ін. Нині доступні методики з джазової імпровізації іноземних авторів (Б. Столоффа, Г. Гудмана, Дж. Мітчел та ін.), тому імпровізація дедалі більше привертає увагу артистів – як професіоналів, так і початківців.

Варіантів використання скет-імпровізації багато, тому не лише артисти-професіонали, але й почасківці, часто у своїй творчості застосовують різновиди цього прийому.

Скет часто використовується і в рок-музиці. Артисти української естради не часто застосовують прийом скет-імпровізації у своїх композиціях, хоча відчутний вплив на творчість сучасних українських виконавців, котрі в окремих композиціях також упроваджують елементи скету.

³ https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BA%D0%B5%D1%82#cite_note-1

Український рок-виконавець Олег Скрипка ще в пісні «Весна прийде» (1997 р.) використав наспів зі складів «буй, буй, буй, бу, бу, бу, бу, бу, буй, буй», а в концертній практиці, як, до речі, й інший відомий лідер рок гурту «Океан Ельзи» Святослав Вакарчук, особливо часто звертається до елементів скет-імпровізації, імітуючи гру якогось інструмента. Не можна сказати, що ці два артисти володіють довершеною манерою естрадного співу, але вони надзвичайно добре відчують музику: працюючи на концертах завжди з групою «наживо» як професійні музиканти, які, хоча й у своїй екстравагантній, дещо специфічній манері виконання, цікаво відтворюють голосом фрази, що нібито грає інструмент⁴.

Отже, можна зробити висновок, що рок-артисти, які володіють скет-імпровізацією відчують себе на сцені вільно та розкуто, вони перевтілюються в образ через інструментальне світобачення. Вокалісти-імпровізатори завжди добре відчують партнерів по сцені та оркестр.

Отож, володіння технічними прийомами скет-імпровізації дозволяє вокалісту цікаво та логічно вибудовувати музичні фрази, вільно їх варіювати. Разом з тим, уміння імпровізувати надає змогу яскравіше втілювати мелодичні звороти авторських композицій, їх інтерпретувати у новому виконанні. Імпровізаційність надихає на виконання твору в оновлених версіях, які щоразу сприймаються на новому диханні.

У роботі над технікою скету використовуються різні склади та їх комбінації, однак розпочинати роботу слід з відпрацювання конкретних артикуляційно-складових формул. Дотримуючись принципу послідовності, відпрацьовуємо їх почергово. Поступово здобувачі освіти їх відпрацьовують та вносять до них імпровізаційні зміни.

Для оволодіння студентами техніки «скет» запропоновані артикуляційно-складові формули, які розроблені Бобом Столофом,

⁴ https://studwood.net/2434984/kulturologiya/sket_muzitsi

професором вокального відділу в коледжі Берклі в Бостоні. Також, він є автором двох підручників з скет-імпровізації «Blues Scatitudes» і «Scat drums»⁵. Дані артикуляційно-складові формули пропонується вимовляти, спираючись на фонетику англійської мови.

Фрагменти ритмічних етюдів із скетової імпровізації

Боба Столоффа

Swing feel

du dn du dn du dot du dn du dn dah du e a du dn du dot

du e a du dah du dn du e a du dot du dn du e a dah

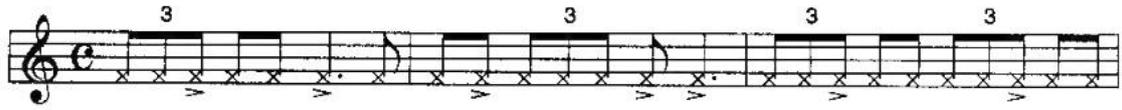
Swing feel

du ba du dn dot du ba du dn dot du ba du dn du ba du dn

du ba du dn dot du dn du ba dot du dn du ba dot

⁵ Stoloff B. Blue scatitudes. Vocal improvisation on the blue. Brooklyn, New York: Gerard and Sarzin Publishing Co., 2003. 77 c.

Swing feel

di da le da ba dwe ba da ba di da le dwe da di da le da ba di da le da ba

di da le di da le dot dwe dot ba da ba di da le di da le da ba dwe da

Theme

bo ba da da bo ba da da bo ba da da bo ba da da bo ba da da

bo ba da da bo ba da da bo ba da da bo ba da da bo ba da da

bo ba da da bo ba da da bah

Dmin7 Dorian

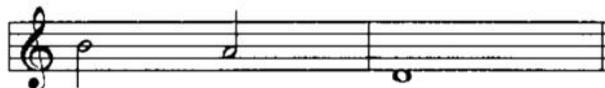

du dn du ba du dn du ee de a du dn de a da du du du dwe du du dah

Improvisation

da du da ba dwe du da bu da dn dwe da ba du dwe bu da du dn du we a ba

dwe du dah

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ З РОЗВИТКУ РИТМУ У РОБОТІ НАД ВОКАЛЬНОЮ ІМПРОВІЗАЦІЄЮ

Вправа 1. У запропонованих композиціях з розміром 4/4 необхідно знайти та відзначати 2-у і 4-у частки, адже така система рахунку є основою для джазової музики, зокрема і для вокальної імпровізації.

Вправа 2. Поставити метроном на темп 40-46. Потім разом з ударами метронома плескати пульс. Завдання – потрапити в удар метронома. Коли оплески з метрономом будуть синхронні, удар метронома буде не чути. Дана вправа направлена на розвиток абсолютного відчуття ритму. А, в свою чергу, абсолютне відчуття ритму є однією з головних критеріїв джазової музики.

Вправа 3. У цьому ж темпі встановлюється розмір 4/4 і відзначається ударами 2 і 4 частки.

Вправа 4. Метроном зазначає чверті, студенти ударами восьми частки. Необхідно контролювати, щоб оплески були динамічно рівноцінними і однаковими по гучності.

Вправа 5. У навчанні виконанні «тріольних» малюнків, пропонується промовляти артикуляційно-складово-ритмічну формулу:

«Та-ка-ту» на кожну чверть в розмірі 4/4. Де «та» – перша частка, «ка» – друга частина, «ту» – третя частина в тріолі. Потім в цьому ж завданні пропонується придумати свій ритмічний малюнок, замінюючи частки в тріолі на паузи, наприклад: «Та 1 - ка 2 --__ 3 --__ 1 - ка 2 - ту 3 --__ 1 - ка 2 --__ 3 --__ 1 --__ 2-ту 3». Також пропонується повторювати таку формулу по колу.

Використання різних видів завдань і методів сприяє формуванню навичок вокальної імпровізації, розвиває уміння використати скет і застосовувати ці прийоми у вокальному виконавстві. Студенти вчаться імпровізувати, застосовуючи різні ритмічні формули і гармонійні засоби. Вивчення різних вокально-джазових стандартів допомагає здобувачам освіти пізнати їх форму, гармонійну сітку та будову.

РОЗВИТОК НАВИЧОК ВОКАЛЬНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ

У вокальній творчості навички вокальної імпровізації посідають важливе місце. Вони дають змогу звільнити свідомість музиканта від чисто технічних моментів і направити її на реалізацію художньої ідеї вокального твору.

Виконавська навичка тлумачиться педагогами, як налагоджена, доведена до повного автоматизму взаємодія. Саме на основі такої взаємодії у музиканта формуються сенсо-моторні (тактильні) відчуття, які дозволяють володіти вокальною технікою.

Щодо осягнення проблеми розвитку навичок вокально-джазової імпровізації у майбутніх педагогів, то у цьому зв'язку важливим чинником виступає поетапність їх розвитку у процесі фахової вокально-виконавської підготовки. Зауважимо, що імпровізаційна техніка здатна формуватися по-різному, в залежності від індивідуально набутого музичного досвіду, рівня розвинених музичних здібностей музиканта, спеціально створених навчальних умов, системи ефективного методологічного забезпечення (навчальні методи, форми)⁶.

Формування навичок вокальної імпровізації потрібно розпочинати з розвитку вміння аналізувати музичний матеріал, а саме:

- визначення стилевих особливостей даного вокального твору, засобів художньої виразності;
- характеристика художнього образу вокального твору, музичної думки;
- знання літературного тексту, його перекладу (якщо вокальний твір виконується іноземною мовою);
- визначення форми музичного твору

⁶ Грицьків О. А. Функціональні особливості використання сучасних вокальних технік у джазовому виконавстві. *Мистецькі пошуки*: збірник наукових праць. Випуск 2 (9). Суми, 2018. С. 18–22.

- особливості мелодичної лінії, ритмічного малюнку, гармонії.

Слухання вокальних творів з елементами імпровізації є важливим чинником у розвитку потрібних навичок. На початку роботи над твором необхідно мати схильність до копіювання та імітування голосом. Вміння відтворити на інструменті або голосом, записувати нотами певний фрагмент, сприяє набуттю практичного досвіду⁷.

Таким чином, кожен раз працюючи над заданою імпровізацією студент накопичує музичні і ритмічні фрази-заготовки, тим самим створює для себе базу імпровізаційних шаблонів.

Велика роль в створенні вокальної імпровізації належить фразуванню. Слід дотримуватись логіки вокального фразування за принципом розмовної мови, використовуючи цезури, паузи, смислові акценти, не порушуючи при цьому загальний смисл музичної композиції. Можна також починати фразу раніше або пізніше відносно основного метру, таким чином, застосовуючи випереджальне фразування або фразування з запізненням.

Одночасно необхідно вести роботу по накопиченню досвіду музично-творчої діяльності. Сюди відносимо розвиток ритмічного мислення, формування гармонійного мислення та створення мелодичних зворотів відповідного ладу.

У сучасному музикуванні творче прочитання вокальних творів стосується техніки створення вокально-інструментальних кавер-версій.

Поняття «кавер», (з англ. *cover* – обкладинка, вкривати,) у популярному обігу серед музикантів вживається для назви будь-якої нової інтерпретації пісні, вокального синглу, який зрештою перетворюється у кавер-версію. «Кавер» у сучасному естрадно-джазовому виконавстві

⁷ Грицьків О. А. Функціональні особливості використання сучасних вокальних технік у джазовому виконавстві. *Мистецькі пошуки*: збірник наукових праць. Випуск 2 (9). Суми, 2018. С. 18–22.

характеризується різними стильовими та гармонічними змінами або варіаціями музичного тексту. Часто зовні кавер-версію ми можемо сприймати як зімпровізовану відповідно до настрою, душевних поринань чи ситуації музичну композицію.

Узагальнюючи творчий досвід видатних майстрів у галузі естрадно-джазового виконавства та вокальної педагогіки, можна виділити такі групи навичок естрадно-джазової імпровізації:

- слухово-інтонаційні (навички вокально-виконавського орієнтування, звуко-висотної імітації, імпровізації музичної думки);
- творчо-діяльнісні (навички художньої-виконавської драматургії, креативності у виборі засобів музичної виразності, тембрових, ритмічних та динамічних особливостей, творчого прочитання музичних творів),
- психолого-емоційної стабільності (емоційного інтелекту, психологічної врівноваженості, творчого хвилювання).

Важливою складовою у розвитку навичок вокальної імпровізації є практичні напрацювання, зокрема інтонаційні та ладові відчуття. Проспівування характерних ладів та відпрацювання вокальних вправ спираючись на ладові та гармонічні особливості джазово-імпровізаційної стилістики сприятиме формуванню вокально-імпровізаційних навичок.

Мажорна гама міксолідійського ладу

Мажорна гама лідійського ладу

Мажорна гама дорійського ладу

Хроматична гама

Мажорна пентатоніка

Блюзова гама в мажорі

**ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА
«ОСНОВИ ВОКАЛЬНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ»**

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь / освітньо-кваліфікаційний рівень / освітньо-професійний ступінь	Характеристика освітнього компонента
		Денна форма навчання
Кількість кредитів – 4	02 Культура і мистецтво	Статус освітнього компонента Вибіркова
	025 Музичне мистецтво	
Змістових модулів – 2	бакалавр	Рік підготовки: 2
Загальна кількість годин – 120		Семестр: 3
		Лекції 10 Практичні 26
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4,2		Консультації 7 Самостійна робота 77
		Вид контролю: залік (3 семестр)

2. Мета, програмні компетентності та результати навчання

2.1. Мета освітнього компонента

Метою викладання вибіркового освітнього компонента «Основи вокальної імпровізації» є формування навичок вокальної імпровізації, вивчення сучасних вокальних прийомів та технік, освоєння теоретичних знань та практичних вмінь. Основними завданнями освітнього компонента «Основи вокальної імпровізації» є:

- забезпечення теоретичної і практичної готовності здобувачів освіти до творчої, художньо-продуктивної професійної самореалізації;
- рівень розвитку інтонаційно-слухових, ладо-гармонічних, жанрово-стильових, національно-ментальних манер вокальної імпровізації;
- уміння художньо-естетичної та виконавсько-стилістичної імпровізації;
- розкриття індивідуальних імпровізаційних здібностей;
- оволодіння навичками імпровізаційної техніки у різних музичних стилях, ознайомлення з найкращими зразками вокальної імпровізації та подальше використання отриманих знань у виконавській практиці.

2.2. Програмні компетентності

2.2.1. Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі, практичні проблеми у галузі музичної професійної діяльності та в процесі навчання, що передбачає систему інтегрованих, комплексних знань, застосування активних форм і методів музичного виховання.

2.2.2. Загальні компетентності

ЗК 8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 9. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

2.2.3. Фахові компетентності

ФК 3. Здатність використовувати професійні знання та навички у процесі музично-педагогічної діяльності.

ФК 6. Здатність розуміти основні шляхи інтерпретації художнього образу.

ФК 7. Здатність створювати та реалізовувати власні художні концепції у виконавській діяльності.

ФК 8. Здатність демонструвати достатньо високий рівень виконавської майстерності.

2.3. Передумови для вивчення освітнього компонента

Передумови (пререквізити) для успішного опанування освітнього компонента «Основи вокальної імпровізації» є засвоєння: «Основи теорії музики», «Сольфеджіо», «Хоровий клас»

2.4. Результати навчання

2.3.1. Програмні результати навчання за ОПП.

РН 6. Демонструвати на належному фаховому рівні артистизм, власну музично -виконавську та художньо-педагогічну культуру.

РН 7. Відтворювати драматургічну концепцію музичного твору, створювати його художню інтерпретацію

2.3.2. Результати навчання за освітнім компонентом.

- знання методичних прийомів для розвитку вокально-імпровізаційних навичок;
- володіти знаннями основ вокальної імпровізації;
- оволодіти основними навичками імпровізації у різних музичних стилях;
- демонструвати власну музично-виконавську та художньо-

педагогічну культуру.

- вміння аналізувати музичну форму вокального твору, мелодичні структури (фрази, мотиви);
- вміння використовувати засвоєний матеріал через аналіз мелодичної лінії, ритмічної структури, функціональної основи;
- засвоїти принципи вокального фразування в різних стилях, а також відрізнити фразування у швидких та повільних темпах;
- вміння відтворювати вокальну імпровізацію за зразком;
- вміння виконувати мелодію естрадно-джазового змісту.

**СТРУКТУРА ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА
«ОСНОВИ ВОКАЛЬНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ»**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Денна форма				
	усього	у тому числі			
		лекції	семінар. (практ*)	самостійна робота	конс.
Змістовий модуль I. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВОКАЛЬНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ					
Тема 1. Поняття імпровізації у вокальному виконавстві.	15	2	2	10	1
Тема 2. Педагогічні принципи в роботі над вокальною імпровізацією.	18	2	2	13	1
Тема 3. Манери інтонування у джазовому виконавстві. SKAT імпровізація.	23	2	4*	15	2
Здача змістового модуля I (теми 1-3)	4		4*		
Разом за змістовим модулем I	60	6	12	38	4
Змістовий модуль II. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВОКАЛЬНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ					
Тема 4. Навички вокальної імпровізації.	17	2	2	12	1
Тема 5. Інтонування та орнаментика – основи імпровізації	19	2	4	12	1
Тема 6. Особливості джазової	20		4*	15	1

вокальної інтерпретації. Музичні та сценічні засоби виразності.					
Здача змістового модуля II (теми 4 -6)	4		4*		
Разом за змістовим модулем II	60	4	14	39	3
<i>Усього годин</i>	120	10	26	77	7

Теми семінарських занять

N з/п	N теми / модуля	Назва теми	К-ть годин
1	1 / I	Поняття імпровізації у вокальному виконавстві.	2
2	2 / I	Педагогічні принципи в роботі над вокальною імпровізацією.	2
3.	4 / II	Технічні прийоми у вокальній імпровізації.	2
4.	5 / II	Інтонування та орнаментика – основи імпровізації	4
Разом			10

Теми практичних занять

N з/п	N теми / модуля	Назва теми	К-ть годин
1	3 / I	Манери інтонування у джазовому виконавстві. SKAT імпровізація.	4
2	1-3 / I	Здача змістового модуля I (теми 1-3)	4
3.	6 / II	Особливості джазової вокальної інтерпретації. Музичні та сценічні засоби виразності.	4
4.	4-6 / II	Здача змістового модуля II (теми 4 -6)	4
Разом			16

Самостійна робота

N з/п	N теми / модуля	Назва теми	К-ть годин
1	1 / I	Поняття імпровізації у вокальному виконавстві.	10
2	2 / I	Педагогічні принципи в роботі над вокальною імпровізацією.	13
3.	3 / I	Манери інтонування у джазовому виконавстві. SKAT імпровізація.	15
4.	4 / II	Технічні прийоми у вокальній імпровізації.	12
5.	5 / II	Інтонування та орнаментика – основи імпровізації	12
6.	6 / II	Особливості джазової вокальної інтерпретації. Музичні та сценічні засоби виразності.	15
Разом			77

8. Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: залік; творчі проекти; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; студентські презентації та виступи на концертах; інші види індивідуальних та групових завдань.

Критерії оцінювання вибіркового освітнього компонента

«Основи вокальної імпровізації»

Оцінювання знань здобувачів освіти здійснюється за 100-бальною шкалою, яка переводиться відповідно у національну шкалу («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та шкалу європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС – A, B, C, D, E, FX, F).

Форми контролю знань здобувачів:

- поточний;
- модульний;
- підсумковий (залік).

Поточний контроль знань здобувачів протягом одного семестру включає оцінку за роботу на семінарських заняттях, практичну та самостійну роботу.

Модульний контроль знань здійснюється через проведення аудиторних письмових контрольних робіт або комп'ютерного тестування.

Підсумковий контроль знань проводиться у формі заліку.

Залік дає змогу оцінити системне, а не фрагментарне засвоєння навчального матеріалу і не може бути зведена до рівня поточних форм контролю.

Критерії оцінки знань з освітнього компонента на заліку

- 21-30 балів (відмінно) отримують здобувачі освіти, які вільно володіють голосовим апаратом, вокально-технічною та художньо-виконавською майстерністю; усвідомленим та артистичним співом, яскраво та переконливо втілюють музичний образ.
- 11-20 балів (добре) отримують здобувачі освіти, які на середньому рівні володіють вокально-технічними навичками та художньо-виконавськими вміннями. Впевнене виконання програмових вимог з незначною кількістю змістовних помилок.
- 1-10 балів (задовільно) отримують здобувачі освіти, які недостатньо володіють співацькими навичками, допущено значну кількість художньо-технічних помилок.
- 0 балів (незадовільно) отримують здобувачі освіти, які не володіють програмовим матеріалом.

3-й семестр

<i>Змістовий модуль I</i> <i>21-35 балів</i>							<i>Змістовий модуль II</i> <i>21-35 балів</i>							3
T.1		T.2		T.3		З М	T.4		T.5		T.6		ЗМ	
<i>C</i>	<i>CP</i>	<i>П</i>	<i>CP</i>	<i>C</i>	<i>CP</i>	<i>П</i>	<i>C</i>	<i>CP</i>	<i>П</i>	<i>CP</i>	<i>C</i>	<i>CP</i>	<i>П</i>	30
5	3	5	3	5	4	10	5	3	5	3	5	4	10	
Всього балів:														100

Умовні позначення: Т.1. – тема 1; С – семінарське заняття; П – практичне заняття; CP – самостійна робота здобувачів; ЗМ – задача модуля, Е – екзамен.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для заліку	
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
74–81	C		
64–73	D	задовільно	
60–63	E		
35–59	FX	незадовільно	незараховано з можливістю повторного складання
0–34	F		незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонюк В. Вокальна педагогіка (сольний спів). Київ : ЗАТ «Віпол», 2007. 174 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : [у 2-х кн.] : Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади: Наукове видання. Київ. : Либідь, 2003. Кн. 1. 280 с.
3. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник для вузів. Київ: Віпол, 2007. 173 с.
4. Головій С., Дуленко М. Особливості вокальної імпровізації епохи традиційного джазу. Музикознавча думка Дніпропетровщини, (14), 2019. С. 110-121. <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/221826>
5. Денисюк І. С. Сучасний стан сформованості навичок імпровізації майбутніх учителів музики. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Інститут проблем виховання НАПН України. Вип. 21. Кн. 1. Київ, 2017. С. 169–180/
6. Добриднева Н. В. Практичний курс навчання імпровізації в мистецькій школі. Методичний посібник. Київ : Видавництво «АГАТ ПРІНТ», 2019. 48 с.
7. Закус І. Ukrainian jazz standarts. Українські джазові стандарти. Видавництво «Ліра-К». 2017. 100 с.
8. Кавун В. М. Виховання молодого вокаліста. Сольний спів. Спів на еластичному диханні. Вінниця: Нова Книга, 2017. 352 с.
9. Овсяннікова Н. Ю. Навчально-методичний комплекс «Сольний спів» для студентів за галуззю знань 0202 «Музичне мистецтво», напрямом підготовки 6.020204 «Музичне мистецтво», за спеціалізацією «Естрадний спів». Київ.: НАКККіМ, 2015. 63 с.
10. Овсяннікова Н. Ю. Сольний спів. Вокально-технічні прийоми джазової стилістики. Методичні рекомендації. за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво» галузі знань 02 «Культура і мистецтво». Київ: НАКККіМ, 2019. 22 с.

11. Прядко О. М. Розвиток співацького голосу: методичні рекомендації для Ткаченко Т. Особливості викладання вокалу на музично-педагогічних факультетах педагогічних вузів України. Молодь і ринок. 2011 № 1 (72). С. 72-78.
12. Реброва О. Є. Методологія і методи досліджень педагогіки мистецтва : навч.-метод. посіб. для студ. і магістрантів ін.-тів мистецтв. пед. ун-тів/ Київ : Вид-во Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2011. 84 с.
13. Сольний спів і вокалізи для студентів спеціальності 025 – «Музичне мистецтво». Київ: НАКККіМ, 2016. 52 с.
14. Стасько Г. Психотехніка співу у вокальній педагогіці. Івано-Франківськ, ПНУ ім. В. Стефаника, 2011. 174 с.
15. Стецюк Б. О. Види музичної імпровізації: класифікаційний дискус. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. 2020. Вип. 57.
URL: https://intermusic.kh.ua/vypusk57/probl_57_11_stetsuik_bo.pdf
16. Шевченко А.С. Методичні особливості опанування імпровізації на уроках джазового вокалу. Актуальні питання мистецької освіти та виховання, 2016. Вип. 1 (7). С. 231-239. URL: http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/4080/1/Shevchenko_Metodychni%20osoblyvosti%20opanuvannia%20improvizatsii.pdf
17. Stoloff B. Scat. Vocal improvisation techniques – Brooklyn, New York: Gerard and Sarzin Publishing Co., 2001. 128 с.

ЗМІСТ

1. ВСТУП.....	3
2. ПОНЯТТЯ ІМПРОВІЗАЦІЇ У ВОКАЛЬНОМУ ВИКОНАВСТВІ.....	4
3. ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ В ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД ВОКАЛЬНОЮ ІМПРОВІЗАЦІЄЮ.....	8
4. МАНЕРИ ІНТОНУВАННЯ У ДЖАЗОВОМУ ВИКОНАВСТВІ. СКЕТ ІМПРОВІЗАЦІЯ.....	12
5. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ З РОЗВИТКУ РИТМУ У РОБОТІ НАД ВОКАЛЬНОЮ ІМПРОВІЗАЦІЄЮ.....	16
6. РОЗВИТОК НАВИЧОК ВОКАЛЬНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ.....	17
7. <i>ДОДАТОК 1.</i> ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «ОСНОВИ ВОКАЛЬНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ»	21
8. <i>ДОДАТОК 2.</i> СТРУКТУРА ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «ОСНОВИ ВОКАЛЬНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ».....	25
9. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	30

Навчально-методичне видання

Автори:

Зарицька Анна Андріївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри диригентсько-хорових дисциплін та постановки голосу КЗВО «Луцький педагогічний коледж»;

Сметана Оксана Павлівна – старший викладач кафедри естрадної музики Рівненського державного гуманітарного університету.

ТЕХНОЛОГІЯ ВОКАЛЬНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ

методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти
спеціальності 025 «Музичне мистецтво»

Авторська редакція

Електронне видання